

mást a körösfői templom körül mind a hatan: Janszky és Tátray, Kozma és Kós, Györgyi és Mende. Szövetségi jegyül is használhatnák a torony képét, ha ugyan minden szervezkedésnél is nem szorosabban fúzi őket össze a körösfői elvek — nevezzük úgy — közössége.

Mit képvisel hát tulajdonképen a körösfői torony? Röviden: olyan eredeti alkotásokra vezető elveket és módszereket, melyeknél a súlypont nem az utánozható formanyelven van, hanem az adott körülményekkel számoló találékonyságon.

A mi népünk építő készsége szoros kapcsolatot tart nemcsak a rendeltetéssel, hanem a természettel is. Pl. Kalotaszegen vagy a székelyeknél minden ház, minden templom úgyszólván bele van komponálva a tájképbe. Mintha csak úgy nőtt volna ki szervesen a földből, akár valami növény. Anyaga, megmunkálása, felépítési gondolata organikus kapcsolatot fejez ki a talajjal és az azon élő emberek életszükségleteivel.

A budapesti lánchídról körültekintve bizonyára sokan megérik, hogy az országházunk és a királyi palotánk tulajdonképen fel van cserélve. Az egyik a magasba törekvő csúcsíves ízlésével a hegy tetején, csak nyert volna hatásában, a másik pedig, az a habsburgi barokk kastély, egyenesen sík földre állik, kert közepébe rejtve, mint ahogy a párja van Gödöllőn. Viszont az alagút és a lánchíd kapuáról, továbbá a halászbástyáról mindenki azt fogja mondani, hogy valóban azok csakugyan a maguk helyén vannak. A környezettel, mint látjuk, még a legnagyobb építészeti alkotásaink sem mindig számolnak, mit kívánjunk tehát azoktól

az uniformizált kaszárnyáktól, indóházaktól, iskoláktól, középületektől és templomoktól, amelyek úgy vannak kigondolva egy recept szerint, rajzdeszkán túl nem terjedő látókörrel, hogy bátran fel lehetne egyiket a másikkal cserélni egy-egy városban, sőt az egész ország területén. Művészeti irányukat jellemzi az a gipszspanyolfal, mit Walter Crane talált ki a budapesti körúti házakról szólva.

Azok számára, tehát akik megértik azt, amit látnak, a helyhez kötött építési gondolat, a primitívnek tetsző konstrukciók, a melyek talán a középkor óta élnek a népies architektúrában, a síma falak, a kívülről leolvasható belső tagozás, főleg pedig a szerkezeti vonalak és tömegek érvényesülése, amely mellett minden dísz csak alárendelt jelentőségű — igen sok becses és értékes tanulságokat tartalmaz. A kánonokban vetett hitet ugyan megbontja, de viszont biztos fejlődési utat jelöl. Ime ezt látták meg a mi fiataljaink is a körösfői toronyból.

A zebegényi templom, az ő iskoláik, nógádi kastélyuk, udvarházuk, művészházuk mind-mind egy bizonyos helyre vannak tervezve, egy bizonyos körülményekhez. S úgy a külső mint a belső kiképzésnél is világosan kidomborodik, hogy ezek már tudják, hogy valamit tervezni és cifrázni nem egyet jelent. Hanem az olyan formák is az iparművészethez tartoznak, melyeken semmi dísz nincs. Azaz hogy a mindenáron való díszítés még nem iparművészet. Ha ilyen lesz e csoport további munkássága is, mint a minő a kezdete, akkor a körösfői toronyról még sok szó fog esni.

CZAKÓ.

MAGYAR KÖZÉPÜLETEK.

A VELENCEI Doge-palota is középület, az ötödik kerületi járásbíróház is az. A szegény alperesek, a fiskálisok, a végrehajtók, akik ebben a mi középületünkben és más, hasonló alkotások között járkálnak, talán maguk csodálkoznának legjobban, ha

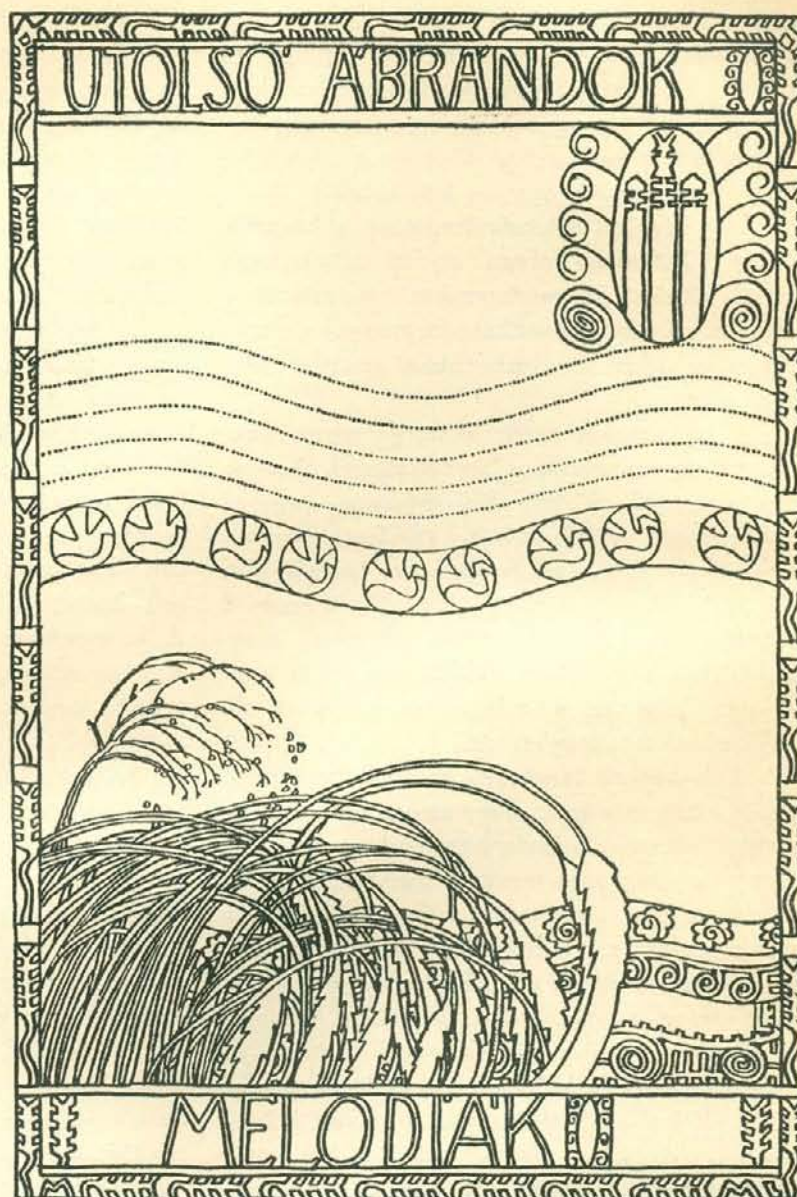
eltűnne egy szép napon az ócska, poros lomtár és márványos csarnokban, csillogóra simított tölgybútorok között hatalmas falképek alatt kellene aktáikkal megjelenniök.

Az ellentét olyan szédületes a Laguna-város fejedelmi palotája és a mi szegényes

ítélkező házuk között, hogy bántóan triviálisnak látszik a kettő egybekapcsolása. De vannak dolgok, amiket csak is az ellentét világít meg kelőképen. Az ellentét, igaz, feltételez valami közös alapot. Hát hiszen a közösség megvan. A Doge-palotába is ügyvédek, jogkereső polgárok jártak. Bonyolult vagyoni jogi processzusokat bogoztak ki valaha a káprázatosan finom ablakok mellett. Döntöttek pénzügyek felett és emberi élet felett. És a sóhajok hídján át eljutott rettentő börtönébe a szerencsétlen bűnös. A gyönyörű márványpalota szájtató turisták zarándokoló helye, hajdan a nyilvánosság, a jog, a közigazgatás háza volt, de azért, sőt éppen azért méltó hordozója minden dísznek, minden pompának, amit csak termelt a kora.

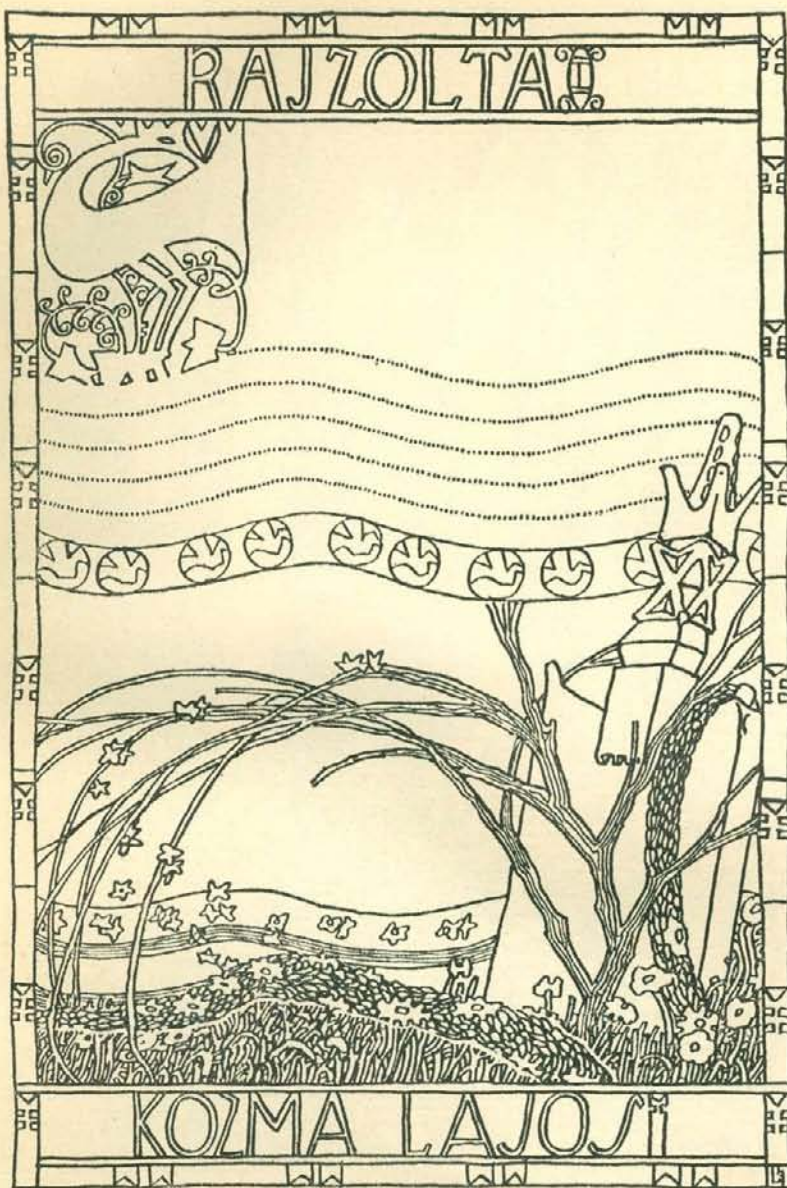
Anélkül, hogy valaki boldogul, a Doge-palota köntösében szeretne látni minden magyar középületet, mégis gondolkozásra késztet az a sívárság, az a lélektelen unalom, szürkeség, amely még az újabb magyar középületekben is fogad. Az idők, igaz, nagyot változtak és velencés fénnel, velencés ragyogással nem ékesítik a leggazdagabb népek legkiválóbb építményeit, mondjuk, országházait sem. A jó ízlés, a szép szeretete azonban nem veszett el, csak éppen változott, átalakult az idővel együtt. A kultúrember, akít otthon legalább is tisztaság, világosság, szép után való törekvés vesz körül, joggal keresi ezt a miliót minden nyilvános célra szánt helyiségben.

Persze, hiába keresi. Minden engedmény, amit hivatalos körök, hatóságok a művészi

KOZMA LAJOS.

szellemnek tesznek, kimerül abban, hogy egy-egy új épület tervét pályázat útján szerzik be. A pályadíjat nem mindig a legartisztikusabb terv viszi el. Ha mégis a legartisztikusabbé a palma, az csupán annyit jelent, — nem művészi erő hiánya, hanem a szegényes eszközök miatt — hogy az új épület csinos, ötletes homlokzatot kap. Már a belső megoldásnál már kevésbé érvényesülnek esztétikai szempontok. Az meg szinte példátlan, hogy a berendezésnél szóhoz

KOZMA LAJOS.

jusson a modern termelés legbecsesőbb kreációja, az iparművészet.

A tervpályázatok útján igen sok művészi törekvés talál módot a megnyilatkozásra. Hogy mégis olyan kevés a középítkezések izlésfejlesztő hatása — holott régente ezek voltak a stílusfejlődés, az általános izlés eleven forrásai — annak oka épen abban keresendő, hogy a formai kvalitások a puszta külsőre, a burokra szorítóknak. Hiszen a modern épületnek a

homlokzat mindinkább csak boríték. A téglá, a vas, a vakolatok sokféle fajtái, az egyre jobban közeledő öntött falazat, mindezek gátat szabnak a külső kiképzésnek, a szabad dekorációt lefokozzák, a hálószerű konstrukció pedig nem alkalmas arra, hogy az oszlopos, íves építkezés szépségeivel versenyezzen.

A modern épület befelé él, még a közcélokra szánt épület is. A modern ember siet, kocsin jár, az utcán nem nézdegél, a façade számára alig van egy pillantása, rohan be a kapun, csak az épület belsejében kezd gondolkodni arról, hová is jutott. Itt néz először körül, itt kezd értékelni, kritizálni. Az tehát a fontos, — legalább is az épület külsejéhez fűzött igényekkel egyformán fontos — hogy az első stációjánál melegség, nemes izlés, hangulat fogadja. Ez az első impresszió tudatja vele tulajdonképpen, hogy hol van. Ennek a belső állomásnak a fontosságát már érzik a művészek, amidőn foyerk, előcsarnokok, lépcsőházak, vesztibülők formai kifejlesztésével mindjobban törődnek.

Hanem ez csupán az első pihenő. A jövevény már szalad föl a lépcsőn, vágat keresztül a folyosókon, keresi a hivatalszobákat. Amint megy előre, úgy marad el tőle az izlésnek, az esztétikus törekvésnek utolsó nyoma is. Szürke falak fogadják, barátságtalan, kongó, hamuszínű terrazzo-padló, szűk folyosó, nyikorgó ajtók és a csupasz szobákban törött lábú bútordarabok. Itt várakozik, itt ácsorog órák hosszat az ügyes-bajos ember, unalmában itt vizsgál meg minden zúgot; — ha a

középületek művészete valóban a népek szól, ha valóban arra való, hogy a kommunális hely kiemelkedő voltát mutassa és ünnepi ruházatot tárjon a néző elé, akkor az ünnepiességet, a kiváló formák, anyagok érvényesítését, az artistikus elrendezést itt kellene kezdeni, belül, a szív táján, ahol az összegyűjtött szépség valóban a nép szeme előtt van, ahol csakugyan lehet tőle hatást, izlésfejlesztő impressziót várni.

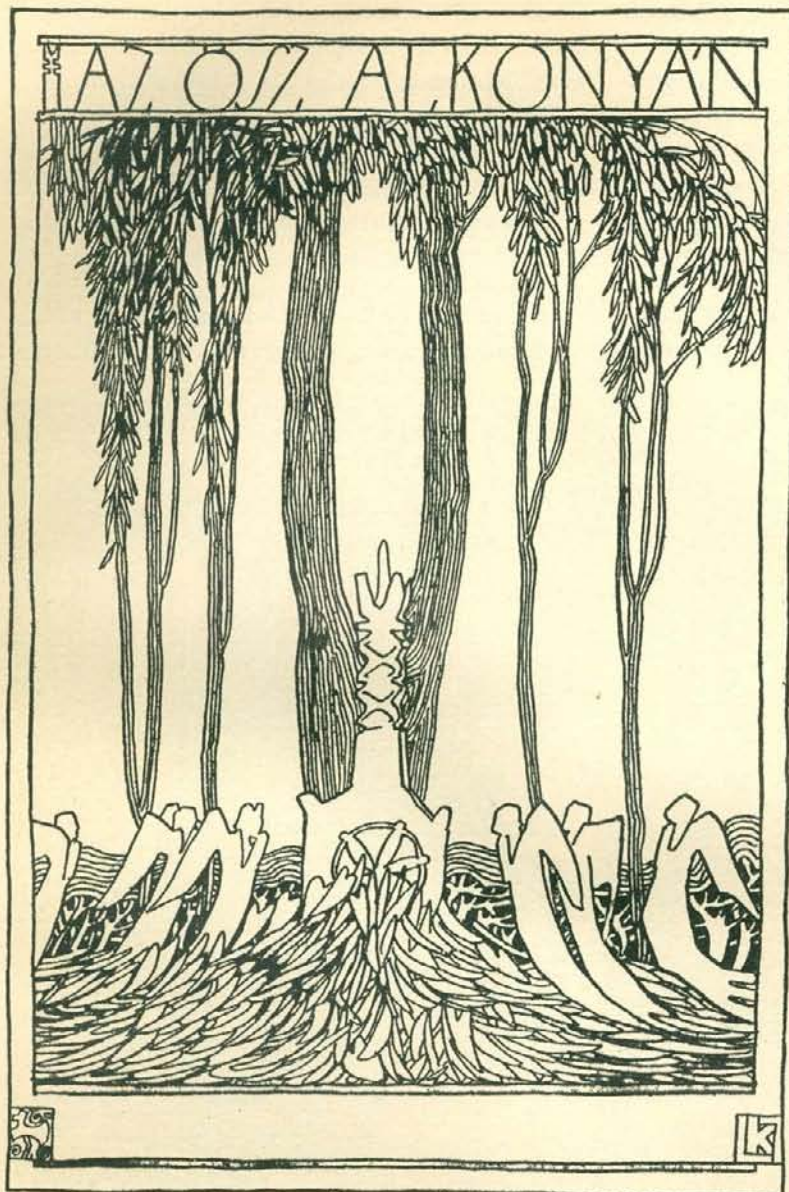
Minden művész, akár épületekkel, akár mesterséggel foglalkozó, de minden gondolkodó ember igazat fog adni abban, hogy egy középület, egy egészen szimpla hivatal, iroda, vagy iskola belső helyiségeinek artistikus elrendezése nem valami ördögös mesterség. Botorság volna arról írni, ami már a művészi inspiráció, a mesterségbeli jártasság, az ötlet, a lelemény szabályokba nem foglalható dolgához tartozik. De minden egészséges szemű érdeklődő észreveszi és megjegyzi magának, hogy olykor a legszimplább eszközök milyen kellemes, milyen lebilincselő hatást váltanak ki. Egy nagy, régi falusi házban láttam egy széles, zárt, alacsony folyosót. A falai fehérre voltak meszelve, ez a fehérség visszatükröződött a padló színes, tarka, négyszögletes borító lapjain és a falak mellett állott néhány vörösre festett nádszék. Ez a néhány szín, néhány vonal — lehet-e elképzelni is egyszerűbbet — hihetetlenül kedves, formás, kellemes volt. Artistikus volt, noha elrendezésében legfeljebb a háziasszony egészséges érzékének volt része. Hát ennél több

KOZMA LAJOS.

eszközzel rendelkezik a legegyszerűbb, a legmindennapibb használatra szánt középület is. Miért oly ritka bennük mégis egy kellemes színfolt, egy jól megformált bútordarab?

A magyar iparművészet haladása, utolsó évtizede egyszerűen bámulatra méltó. A képzőművészetet magát harcoló emberek és harcoló irányok szaggatják, bénítják. Az iparművészet ezzel szemben egységesen és nyugodtan izmosodik. Alapja valódi szükséglet: a kultúr-

KOZMA LAJOS.

ember élete, háza, szobája, könyve, mindenféle kedves jószág. A magyar iparművészetet európai tudás emeli nyugati magaslatra és magyar forrás vize ad neki originális zamatot. Az originalitás pedig hatalmas fegyver a kereskedelmi és ipari versenyben. Ezzel felszerelve, a magyar iparművészet diadalmas utakat jár meg, csak épen a magyar közélet házaiból szorul ki. Mint mesterség, mint gyártmány bejut, mert hiszen nem lehet azzal vádolni

dok, csecsebecsék — milyen kómikus mindez az esküdtszék, az ítélőhozás termében! És milyen fontossá válik ez a sok aprólékos kifogás, ha elgondoljuk, hogy teljesen méltatlanul egy hatalmas terület marad zárva a magyar iparművészet törekvései, a magyar ízlés fejlesztése elől.

Ez a kopár hely termővé válik, ha majd a tervpályázatok módjára, akár megbízás útján is, minden új középület artisztikus belső elrendezéséről is gondoskodnak. A középület nem egy

az államot, hogy — például — az új országhoz berendezési cikkeit idegenben készítette. Csupán a szellem, a keret, a millió idegen — nagy kárára a milliónak is, a művészetnek is, a célnak is. Az ember elgondolkodik azon a furcsaságon, hogy a legfinomabb, a legkényesebb, a legdrágább ízlésű főúri otthon minden követelésének eleget tud tenni a modern magyar iparművészet, kommunális helyen azonban alig kap teret. Az üzleti plakátokat megcsináltatják magyar mesterekkel, de a színházak nézőterén a vörös plüs az egyetlen dekoratív anyag és a legsilányabb bécsi barokk a szokásos motívum.

Mit mondok, színházban? Tessék elmenni egy-egy újabb keletű vidéki törvényszéki palotába. A hivatalos szobák persze a legköznapi módon szürkék, de akad egy-egy ünnepélyesebb, díszesebb helyiség, tárgyalóterem. Miben nyilvánul meg az ünnepélyessége? Hamis aranyozásban, a fölösleges cífraságok, gipszrózsák halmozásában. — A komoly, nevezetes helyiség olyan, akár egy másodrangú bécsi mulató. A kis amorettek, virágok, girlandok,

évtizedre készül. Amikor törődnek azzal, hogy minden darabja erős, jó, sokáig tartó, szép legyen, hogy ne jusson benne hely cifraságnak, de el-

tűnjen a sívár unalom is belőle, akkor építetik meg igazán bölcsen, takarékosan és hasznosan a nyilvánosság házat. LENGYEL GÉZA.

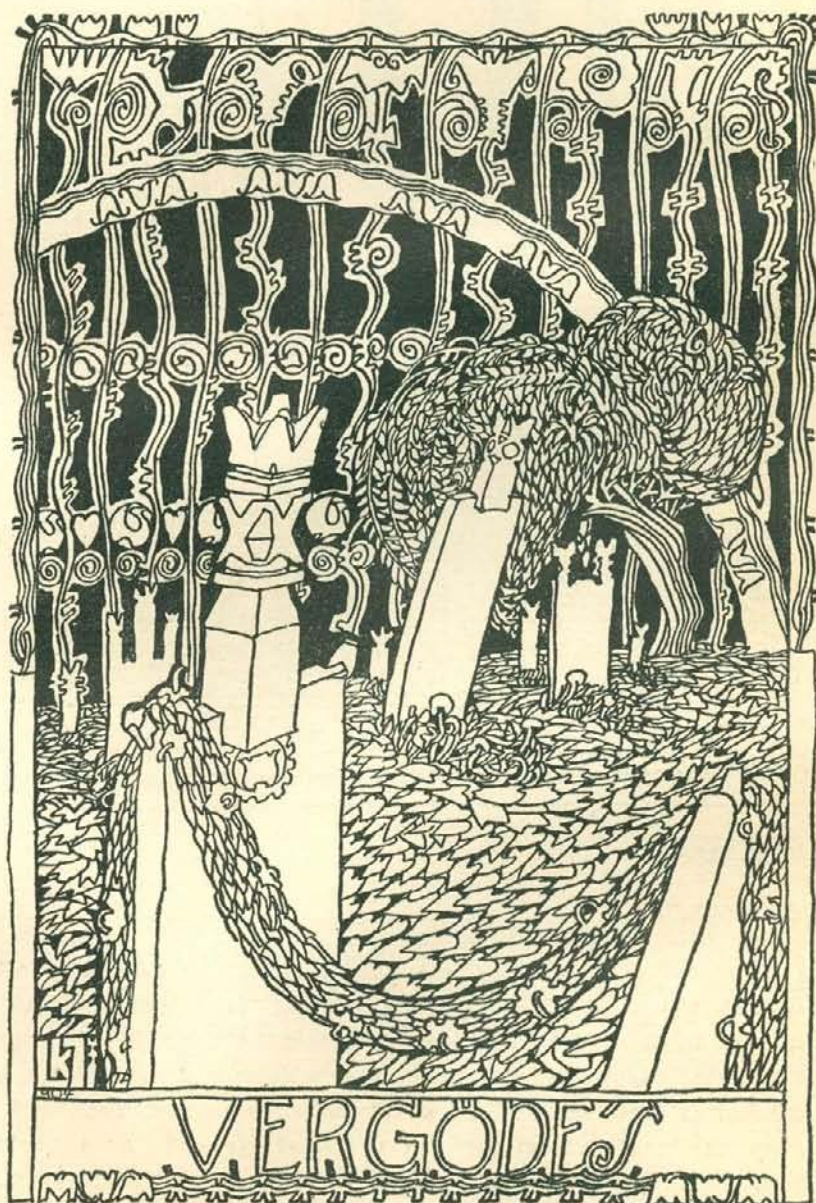
BERLINI LEVÉL.

Április hó.

Alig van város Európában, amely kellemtlenebb benyomást kelt, zavarosabb képet nyújt, Berlinnél. Léptenyomon érezzük, hogy ez a város csak az utolsó pár évtizedben lett világvárossá, hogy rohamos fejlődése, népességének hihetetlen módon való szaporodása, forgalmának és jelentőségének óriási módon való megnövekedése igénybe vette és lekötötte minden erejét. A forgalom lebonyolítására utcákra volt szüksége, a szaporodó lakosság számára házakra. Hosszú egyenes utcák mentén, amelyek szabályosan vágják időnként egymást derékszögben, házsorok emelkedtek tehát, amelyeknél minden egyéb tekintetet elnyom a praktikusság keresése.

A forgalom és lakosság növekedésével lépést tartott a vagyonosodás is, és amint az már a gyorsan gazdagodottnál be szokott következni, a berliniek is fitogtatni akarták gazdagságukat. Házaiknak a homlokzatán ugyancsak meglátszik ez a törekvésük. Kiálló erkélyek, loggiák, impozáns tornyok, amelyeknek egyedüli célja a telek és az anyagpazarlás látszani lenni, ok és céltalanul alkalmazott szob-

rászdíszek, szinte kiáltani látszanak, hogy »Nézzétek milyen gazdagok vagyunk, nem bérkaszar-

KOZMA LAJOS.